

[1] Рысберген Қ. Ономастикалық атаулар бірізділікті талап етеді. «Егемен Қазақстан» газеті, 14 тамыз, 2019 ж.

[2] Рысберген Қ. Географиялық атауларды латын графикасында жазу мәселесі. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, – Хабаршы, «Филология ғылымдары» сериясы №1, 2019.

[3]https://www.azattyq.org/a/kazakhstan_kazakh_language_transliteration_ky_zdarkhan_ryskeldi/27962646.html

[3] Қабшықбайұлы Н. Шетел атауларын жазуда қаншалықты сауаттымыз? <http://ult.kz/post/shetel-ataularyn-zhazuda-kanshalykty-sauattymyz>. 2018 ж.

[4] Туған тілің – тұғырың// <http://anatili.kazgazeta.kz/> 12.02.2015 ж.

МРНТИ16.21.41

Т.Қ.Төлегенов

«Туран» университетінің доценті, ф.ғ.к.,
Алматы, Қазақстан

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢАШЫЛ ӘДІСТЕМЕСІ

Аннотация. Мақалада қазақ тілін оқытудың жаңаша әдістемесі студенттерге көрсетіледі. Оқуды үйрену барысында, студенттер мәтінді бірнеше мәрте оқиды, оқуға және айтылу ережелерін ерікті түрде игереді. Сондықтан оқыту мен тәрбиедегі жаңа технология инновациялық идеяларды енгізу, жаңарту нысаны болып табылады.

Тірек сөздер: әдістеме, қазақ тілі, ойын түрлері, ұлттық аспаптар, ән айту, рөлдік ойындар, лексика, грамматика.

Т.К.Тулегенов

Доцент университета Туран, кандидат филологических наук
Алматы, Казахстан

ИННОВАЦИОННАЯ МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В статье раскрывается новейшая методика преподавания казахского языка. В процессе обучения чтению, студенты неоднократно читают текст, свободно осваивают правила чтения и произношения. Поэтому новые технологии в обучении и воспитании являются объектом обновления, внедрения инновационных идей.

Ключевые слова: методика, казахский язык, игровые формы, национальные инструменты, пение, ролевые игры, лексика, грамматика.

T.K.Tulegenov

Associate Professor of Turan University, Candidate of Philological Sciences,
Almaty, Kazakhstan

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING THE KAZAKH LANGUAGE

Annotation. The article reveals the latest methods of teaching the Kazakh language. In the process of learning to read, students repeatedly read the text, freely master the rules of reading and pronunciation. Therefore, new technologies in teaching and upbringing are the object of updating, introducing innovative ideas.

Keywords: methods, the Kazakh language, game forms, national instruments, singing, role-playing games, vocabulary, grammar.

Бүгінгі күні қазақ тілін кімдерге оқытамыз емес, қалай оқытамыз, оқыту сапасын қалай көтереміз деген мәселелер төңірегінде пікір алмасуымыздың өзі қол жеткен жетістіктер деп білемін. Сондықтан бұл мақалада қазақ тілін оқытудың озық технологияларынан мағлұмат бере отырып, оны саралау қажет. Заманымыздың өзі технологиялар кезеңі болғандықтан, қазіргі таңда оқыту технологияларының түрлері өте көп.

Атап айтсақ: ынтымақтастық технологиясы, ойын арқылы оқыту технологиясы, білім беруді ізгілендіру технологиясы, дидактикалық бірліктерді ірілендіру технологиясы, оқытудың модульдік технологиясы, дамыта оқыту технологиясы, ақпараттық-коммуникативті технология, деңгейлеп саралап оқыту технологиясы, тірек сигналдар арқылы оқыту технологиясы, проблемалық оқыту, Анатолий Гиннің педагогикалық технологиясы және т.б. тізе берсе технологиялар саны өте көп.

Сіздер мен біздердің мақсатымыз – осы технологиялардың ішінен тиімдісін тауып қолдану. Орыс тілділерге қазақ тілін оқыту барысында аудиторияны яғни курсқа қатысушылар кімдер екенін ескере отырып, салалық қазақ тілімен қатар, әрбір деңгейге байланысты ұтымды әдіс-тәсілдерді қолдану керекпіз. Қазақ тілін оқытуда ойын технологиясының, оның ішінде рөлдік ойын технологиясы өте тиімді деп білемін. Себебі технологияның атауының өзі құлаққа жеңіл, әрі тартымды. Кім болса да – мейлі ол жас бала болсын, ересек адам болсын ынта қоя кіріседі.

Британдық тәрбиеші Джон Локк: «Бұл балаларға арналған ойынға баруға не үйренуге болатын нәрсені айналдыра алатын тамаша өнер», - деді. Бұл тұжырым студенттік аудиторияға да қатысты, өйткені ойын білім беру технологиялары бүкіл әлемде кеңінен қолданылады, әсіресе ағылшын тілін үйренуде[1].

Әртүрлілік кез келген жақсы тренингтің қажетті ерекшелігі болып табылады. Себебі ол оқуға деген қызығушылықты сақтауға көмектеседі және мұғалім үнемі тиімді құралдар мен жұмыс әдістерін іздестіруі керек. Бұл әдістердің бірі – тілдің коммуникативтік функциясын ашу үшін табиғи жағдайлар жасайтын ойындар, қызықты тапсырмалар, юморлық әндер және т.б. арқылы оқытуды ұйымдастыру.

Орыс аудиториясында қазақ тілін оқыту әдістемесі ескірген және консервативті, бұл мәтіндерді есте сақтауға негізделген. Сондықтан ауызша сөйлеуді дамыту тіл үйрету тәжірибесінде маңызды орынға ие болуы керек. Ойынның түрлі түрлері: рөлдік ойындар, режиссерлік, бәсекелестік ойындар, фонетикалық, лексикалық және т.б. Ойынның көмегімен ұғым жақсы дайындалады, лексикалық және грамматикалық материалдар белсендіріледі, ауызша сөйлеу дағдылары дамытылады. Ойын тілін үйренудің әдістері даму перспективаларына ие және жақсы нәтижелер береді.

Ойнату тілін білуге болады. Ойындар белгілі бір грамматикалық немесе лексикалық материалды өту үшін оқушыларды дайындау деңгейіне сай болуы керек. Сабақтың тақырыбына байланысты мен ауызша компонентпен, бәсекелестік ойындармен, талқылаумен айналысатындармен, студенттерге қызығушылық танытатын әндерді, тіл үйренудің жана және ерекше мүмкіндігін пайдаланатын түрлі рөлдік ойындарды қолдандым. Бұл жағдайда сіз ағылшын тілін үйренудің ең жақсы тәжірибесін пайдалана аласыз. Мысалы, тіл үйренудің бастапқы деңгейінің студенттеріне келесі ойындар ұсынылуы мүмкін.

Танысу.

Оқушылар өздерінің аты-жөнін қағазға жазады және мұғалімге береді. Мұғалім оны азайтылған түрде араластырады және оларды оқушыларға таратады. Әрбір студенттің аты-жөні қағаз бетінде қабылданады және оны аудиторияға таныстырады. Мәселен, «Оның аты-жөні: Игорь Сергейұлы, тегі: Петров. Ол бірінші курста оқиды. Ол – Халықаралық Бизнес университетінің студенті. Ол 17 жаста. Ол менеджмент мамандығында оқиды. Ол менеджмент – 124 тобының студенті. Ол – болашақ менеджер». Бұл ойында студенттер оқушыларды қалай таныстыруды үйренеді, қазақ тіліндегі қажетті сөздерді және сөйлемдерді білуге үйретеді, сондай-ақ басқа оқушылар дайындаған таныстардың үлгісін үйренеді. Сонымен қатар олар өздерінің жұмыс лексикасына бейресми сөздер жазады және сөздік қорын кеңейтеді.

Оны көрсетіңіз.

Бұл ойында студенттер екі немесе үш топқа бөлінеді, ал бір студент әр жағынан кетеді. Олар белгілі бір етістіктен тұратын тапсырма бойынша кез келген қозғалысты орындайды. Мысалы, секір, жүгір, оқы, ұйықта, отыр, күлімсіре, ашулан, жаз, жыла, көзінді жұм, ән айт, бұрыл... Бұл ойын ережесі етістіктер тақырыбын оқығанда қолданылады – кез келген әрекетті орындау арқылы, студенттер белгілі бір етістіктерді үйренеді.

Ол не істеп жатыр?

Бұл сабақты етістің тақырыбында да қолдануға болады. Жағдай қарапайым: бір студент тақтаға шығып, әртүрлі қимылдарды орындайды, ал қалғандары етістікте. Мысалы, тұр, жүріп келеді, жүгіріп келеді, отыр, оңға бұрылды, солға бұрылды, жазып тұр... Мұғалім қателіктерді түзетеді, сабаққа белсене қатысу арқылы жауаптарды бағалайды.

Туыстық атаулар.

Әрине, туыстары жоқ адам жоқ, басты тақырыптардың бірі – туыстық қатынас. Сондай-ақ белгілі бір адамның туыстарының есімдері, белгілі бір туыстары және тиісінше, басқалардан өзгеше болуы мүмкін екенін атап өткен жөн. Әрбір студент туыстарының парағына жазады және оларға туыстарының есімдерін жаза білуі керек. Мысалы, әке, ана, қарындас, іні, нағашы, жиен, сіңлі, аға, әпке, ата, немере... Сондай-ақ студенттерге өздерінің асыл тұқымдыларын, шежіре түріндегі ата-бабалардың аттарын жазуды үйретуіңізге болады.

Дауыспен іздеңіз.

Бір студент топтан шығып, топқа теріс қарап тұрады. Қалғандары оған сұрақ қояды. Студент сұраққа жауап беруі және сауалнамашының атын атауы тиіс.

Сипаттама беру – мінездеме.

Тақтаға мысық, ит немесе басқа жануарлардың суреттері орналастырылған. Әр команда сипаттама береді. Көптеген анықтамалармен ұжымды ұтып алыңыз. Бұл ойын сын есімді зерттегенде, сын есімді салыстыру деңгейінде қолданыла алады.

Сөздік қорың қанша?

Онда екі немесе үш команда қатыса алады. Мұғалім берген тақырып бойынша әрбір команда оған белгілі барлық сөздерді жазады және оқушылардың сұрақтарын анықтайтын мұғалімге жауап береді. Мысалы, көкөніс; жеміс-жидек; сын есім; етістік; дәрісханада... Командалар арасындағы бәсекелестік пен бәсекелестікке негізделген бұл бірлескен жазбаша жұмыс осы тақырып бойынша көптеген сөздерді іздейді. Бір конкурстан кейінгі кезге қарай студенттер қосымша сөздерді оқып, есте сақтауға тырысады және бұл ойын сөздік қорын толтырады.

Әңгіме құрастыру.

Мұғалім тақтаға бірнеше сөз жазады. Әрбір студент осы сөздерді пайдалана отырып, өздігінен сөйлем құрастыруы тиіс. Мысалы, оқу, келу, достар, бару, ағылшын тілі, Қазақстан ... Немесе: экономика, пайдалы кендер, бай, кедей, дамыған, ақша, несие, қаржы ... мәтін жазу өнерін дамыту.

Аудармашы.

Бұл ойында студенттер үш топқа бөлінуі мүмкін. Олардың біреуі аудармашы, ал екіншісі қазақ және ағылшын тілдерін біледі. Ойын жағдайын жалғастыру үшін ойынға қатысушылардың орны ауыстырылады. Аударуға арналған тақырыптарды қатысушылар өздері таңдауы мүмкін. Бұл ойын ауызекі тілдесу мен тіл үйренуді дамыту үшін маңызды. Жоғарыда аталған ойындар қазақ тілінің әртүрлі деңгейлерінде топтарда қолданылуы мүмкін. Ол

үшін ойын мазмұны әр түрлі болуы мүмкін және тілдік деңгейге сәйкес күрделене түсуі мүмкін. Ойын студенттердің бір-бірімен байланысуына және мұғалімге тілдік серіктестікте теңдікке жағдай жасайтындығын, оқытушы мен студенттің арасындағы дәстүрлі тосқауылдың бұзылуын қалайды.

Ойын студенттері уайым, сенімсіз оқушыларға сөйлеуге және психологиялық тосқауылдарды жеңуге мүмкіндік береді. Ал жоғары деңгейде оқитын студенттер арасында әр түрлі пікірталастар мен күрделі платформалар қолданып, өз ойларын ашық және көп қырлы білдіруге мүмкіндік береді.

Қазақ тілін оқытудың технологиялық дамытуын айтқанда, ең алдымен «дамыту» деген сөздің түсініктемесін айта кеткен жөн. Педагогикалық энциклопедияға жүгінсек, дамыту дегеніміз ескіден жаңаға, бір сапалы түрден екінші сапалы түрге өтумен сипатталатын қозғалыстың ең жоғарғы түрі.

Негізінде, тек ақпараттық-коммуникациялық технологиялар ғана білім беруді ең жоғарғы сатыға өткізуге қабілетті, сол арқылы оның қозғалысын қамтамасыз етеді. Сондықтан шетел тілін оқытудың технологиялық дамытуы туралы айту заңды болып табылады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңінен енгізіп, қолдану шетел тілін оқытудың мүмкіндігі мен потенциалын арттыра түседі. Кейбір авторлардың пікірі бойынша, оқу құралдарының негізінде жасалған технологияны оқыту үрдісі ретінде қолданылуына бірқатар шектеуліктер қояды. Авторлардың айтуы бойынша, технологиялық тәжірибені қолданып, оқу үрдісін құрастыруға болады, бірақ студенттерді ары қарайғы кәсіби қызметке дайындауға қажетті оқытудың диагностикалық мақсаты ретінде белгілі бір оқу материалы, әрекет тәсілдері ғана қолданыла алды.

Нақтылы бір оқу материалының сапалы меңгерілуі қорытынды бақылау жасауға ыңғайлы. Алайда, оқытушылардың пікірі бойынша, тәрбиелік үрдістің диагностикалық мақсатын белгілеу мүмкін емес. Даму үрдісінде де технологияны қолдануды жоққа шығарғанда осы дәлелдер келтірілген. Зерттеушілер мынадай қорытындыға келеді, тәрбие мен дамуды технологиялық деңгейде ұйымдастыруға болмайды.

Алайда, технология, оның ішінде ақпараттандырылған-коммуникативтік технология, тек студенттерді тәрбиелеудің тәжірибесі мен теориясын жаңартуға белгілі бір объективті жағдай жасап қоймай, сонымен бірге шығармашылық икемді ой-өрісі бар тұлғаларды тікелей дайындайды.

Тәрбие үрдісіндегі диагностикалық мақсаттың мүмкін еместігі туралы дәлелдің еш негізсіз екендігін өз еңбектерінің бірінде ақпараттандырылған білім беру академиясының академигі, п.ғ.д., профессор Г.Қ. Нұрғалиеваның қомақты еңбегі тұлғаның құндылық бейімділігінің педагогикалық диагностикасының мәселелерін ашуға арналған. Г.Қ. Нұрғалиеваның ғылыми мектебі тәрбие мен оқу үрдісіндегі технологиялық білім берудің әртүрлі аспектілерін зерттейді (Ж.Ш.Бақтыбаев, С.И.Ферхо және басқаларының диссертациялық жұмыстары). Білім беру үрдісін технологияландырудың түрлерінің бірі электрондық оқулықтардың тәсілдерінің көптілігі мықты тәрбиелік потенциалы бар білім беретін орта құрастырады [2].

Қазіргі кездегі жаңалықтар білім беру жүйесіне жаңа технологияларды әкелгені баршамызға белгілі. Оған білім стандарты, инновациялық технологиядан іздену, әлемдік білім кеңістігіне ену жұмыстарын жатқызуға болады.

Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді. Осы міндеттерді іске асыру мақсатында білім беру саласы қызметкерлерінен оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыруын, сондай-ақ қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгерген, психологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын педагог-зерттеуші оқытушы болуын қажет етіп отыр.

Қазіргі таңда 80-нен астам педагогикалық технологиялар қолданылып жүр. Оқытудың жаңа технологиясы дегенде, ең алдымен, «инновация», «технология» ұғымдарына тоқталған жөн. «Инновация» ұғымы туралы ғалымдар әр түрлі анықтамалар берген. Мысалы, Э.Роджерс инновацияны былай түсіндіреді: «Инновация – нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея» десе, ал Майлс: «Инновация – арнайы жаңа өзгеріс. Біз одан жүйелі міндеттеріміздің жүзеге асуын, шешімдерін күтеміз», – дейді [3]. «Инновация» термині латын тілінен алынған, ол «жаңару», «жаңалық», «өзгеру» дегенді білдіреді. ХІХ ғасырдың 30-жылдарында Еуропада жаңа сала, жаңашылдық ғылым пайда болып, ал 50-жылы педагогикалық инновация қалыптасты [4].

Ғалымдар Т.И.Шамова, П.И.Третьякова «Инновация» дегенді былай түсіндіреді: «Жаңа мазмұнды ұйымдастыру, ал жаңалық енгізу дегеніміз – тек қана жаңалықты енгізу, қалыптастыруды анықтайды, ал «жаңаша» деп жаңаның мазмұны, оны енгізудің әдіс-тәсілі мен технологиясын қамтитын құбылыс» делінген [2].

Қазақстанда ең алғаш «Инновация» ұғымына қазақ тілінде анықтама берген ғалым Немеребай Нұрахметов. Ол: «Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз – білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдау және таратуға байланысты бір бөлек қызметі» деген анықтаманы ұсынады.

Н.Нұрахметов «Инновация» білімнің мазмұнында, әдістемеде, технологияда, оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда, мектеп жүйесін басқаруда көрініс табады деп қарастырып, өзінің жіктемесінде инновацияны, қайта жаңғырту кестесін бірнеше түрге бөледі: жеке түрі; модульдік түрі; жүйелі түрі.

Ендеше «инновация» ұғымы – педагогикалық сөздік қорына ежелден енген термин. Ол кейбір ғалымдардың еңбектерінде «жаңа», «жаңалық енгізу» деп көрсетілсе, кейбіреулер оны «өзгеріс» деген терминмен анықтайды.

Қазіргі күні инновация деп көбінесе жаңа технологияларды, әдістер мен құралдарды жасау және қолдануды айтса, сонымен бірге жаңа идеяларды, процестерді бірлікте жетілдірудің де жүйесі. Сондықтан оқыту мен тәрбиедегі жаңа технология инновациялық идеяларды енгізу, жаңарту нысаны болып табылады.

Оқуды үйрену барысында, студенттер мәтінді бірнеше мәрте оқиды, оқуға және айтылу ережелерін ерікті түрде игереді. Музыка арқылы, яғни ән айту арқылы тілді үйрету өте тиімді. Оқуға түскен студенттер тек қана музыкалық мәдениетті ғана емес, қазақ халқының әдебиетін, әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін де игеретін болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Садуова Ж.Н. Жаңа педагогикалық технологиялар арқылы болашақ мұғалімдердің кәсіби бағыттылығын қалыптастыру. // Қазақстан мектебі, № 5, 2013.

[2] Бұзаубақова К.Ж. «Жаңа педагогикалық технологиялар». – Тараз 2003 ж. –208 б.

[3] Роджерс Э. Инновация туралы түсінік. // Қазақстан мектебі №4, 2006 ж.

[4] «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы, 2012 ж.

МРНТИ16.21.47

Б. Зерде

Орталық ұлттар университетінің 2 курс магистранты,
Бейжің, ҚХР

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ДА/ДЕ, ТА/ТЕ ШЫЛАУЫ: ҚЫЗМЕТІ МЕН МАҒЫНАСЫ

Аннотация. Қазіргі қазақ тіліндегі *да/де, та/те* шылаулары жан-жақты зерттеліп, олардың қызметі мен лексика-грамматикалық мағыналары айқындалды. Демеулік шылаулар тілдегі айрықша, сөйлемде өзіндік лексика-грамматикалық қызмет атқаратын оқшау тұрған сөздер болып табылады. Мақалада демеулік шылаулардың, оның ішінде *да/де, та/те* шылауының функциясы мен мағыналық қызметі туралы мамандардың пікілері салыстырылып, аталмыш шылау түріне байланысты пікір ерекшеліктері бары анықталды және кейде айтарлықтай айырмашылықтары бары айтылды, қызметтері мен мағыналары нақты мысалдар арқылы дәлелді көрсетілді.

Тірек сөздер: грамматика, шылау, грамматикалық мағына, демеулік шылаулар, шылаулардың қолданысы, сөйлем, шылаулардың сөйлемдегі қызметі, функционалды сипаты, демеуліктердің жазылуы.

Б. Зерде

Магистрант 2 курса, Центральный университет национальностей